

A MONORI TANÁCSKOZÁS
1985. június 14-16.

1956-OS MAGYAR FORRADALOM
TÖRTÉNETÉNEK DOKUMENTÁCIÓS
ÉS KUTATÓINTÉZETE KÖZALAPÍTVÁNY

SZERKESZTETTE

RAINER M. JÁNOS

© 1956-os Intézet

© Rainer M. János

© Antal László, Bauer Tamás, Bence György, Benda Gyula, Benda Kálmán, Csengey Dénes, Csoóri Sándor, Csurka István, Demszky Gábor, Donáth Ferenc, Elek István, Fekete Gyula, Für Lajos, Halda Alíz, Kenedi János, Kis János, Konrád György, Kósa Ferenc, Laki Mihály, Lengyel László, Levendel László, Litván György, Mészöly Miklós, Réz Pál, Sinkovits Imre, Solt Ottilia, Szabó Miklós, Szalai Erzsébet, Tamás Gáspár Miklós, Tardos Márton, Varga Domokos, Vargha János, Vargyas Lajos, Vági Gábor, Vásárhelyi Miklós, Vekkerdi László

Minden jog fenntartva.

A kiadvány részleteiben sem reprodukálható, keresőrendszerben nem tárolható, illetve semmilyen módon nem tehető közzé elektronikusan, mechanikai, fotómásolati terjesztéssel a copyright tulajdonosának előzetes írásos engedélye nélkül.

Könyv- és címlapterv

Molnár Iscsu István

Vargyas Lajos

Az előző felszólalásban is azt érzem, hogy ez még mindig tünet, de hol van az ok? Az egyik okot én abban látom, hogy az 56-os forradalom leverése után nagyon jól rájöttek arra, hogy miért volt ilyen hatalmas nemzeti egyetértés és lelkesedés a magyarságban. Tudniillik addig a társadalomnak legalább a 90 %-át olyan mély anyagi helyzetbe nyomták le - nem szólva a politikai elnyomás, az állandó veszélyeztetettség érzéséről és a teljes kiszolgáltatottságról -, hogy az kihozta a robbanást, mert mindenki úgy érezte, hogy ennél a halál is jobb, ezt valahogy le kell vetni magunkról. Ugy látszik, ezt megérezték, és kinyitották azt a szelepet, ami azóta nagyon hatásos, az anyagi boldogulás szelepét, ez aztán termelt is egy olyan társadalmat, amely tényleg tud is anyagi előnyöket szerezni magának, és erre állítja be az életnek minden megnyilatkozását. Társadalmunk ráállt az anyagi boldogulás útjára. Így magára marad az a kisebb értelmiségi réteg, amelyik másképp gondolkodik, más problémát is lát - teljesen elvesztette maga mögött a tömeget. Hogy ezt hogy lehet ellensúlyozni? Ez az egyik problémánk.

Az a csodálatos együttérzés és együttgondolkodás, ami 56-ban annyira megragadta az embert, odáig jutott, hogy ha lengyelek jönnek vásárolni, akkor a kiszolgálók dühösek, hogy mi a fenének jönnek ezek ide, eleszik előlünk ami van. Ezt próbáljuk egy kicsit elemezni, mit lehet ezen segíteni, mit lehet ez ellen tenni. Az elszigetelődő, idealista értelmiség - nem állásban, hanem gondolkodásban érte - mit tud csinálni?

Benda Gyula

Elsőként Csengey Dénes kérdéseire szeretnék válaszolni /s ezzel Donáth Ferenc válaszához is kapcsolódom/. Csengey a tanácskozás elképzelhető céljaként három alternatívát fogalmazott meg, ebből az első /az ország és nemzet dolgainak megvitatása/ az, ami lehetőségként adott számunkra. A másik két alternatíva megvalósításához előfeltételek szükségesek, s azt mindnyájan tudjuk, hogy ezek nincsenek meg.

Emellett szeretném leszögezni véleményemet az értelmiségi hivatásról. Én azokhoz tartozom, akik a marxi tézis vállalásában nőttek fel: "A filozófusok a világot csak különbözőképpen értelmezték: a feladat az, hogy megváltoztassuk." Ma másképp látom feladatunkat. Az értelmiségiek értelmezzék a világot, a megváltoztatást vagy megváltást hagyják a társadalom más erőire. Jó lenne, ha kialakulna nálunk egy szakértelmiségi réteg, amelyik elkötelezetten feltárja és megvitatja a társadalmi kérdéseket, s ugyanakkor a társadalom oly módon lenne

Vargyas Lajos

Engedjétek meg, hogy ne egy összefüggő hozzászólást adjak, hanem annak sorrendjében beszéljek, ahogy olvastam a referátumot és megjegyzéseket tettem. Bevezetőül mindenesetre annyit, hogy Csoóri Sándornak mindannyian le vagyunk kötelezve, hogy ilyen mértékben tartja a kapcsolatot a határon túli magyarsággal és ilyen mértékben tájékoztat minket azokról a sajnálatos eseményekről, amelyek egyre súlyosabbá teszik főleg az erdélyi, és részben a szlovákiai magyarság sorsát. Az egyes részekhez egy-egy megjegyzésem volna. Ami a korábbi magyar elnyomással szemben itt föl van sorolva, hogy tulajdonképpen a magyar földesurak gazdaságilag előnyben részesítették a kisebbségeket, amellet, hogy természetesen ez nem volt szeretetteljes bánásmód, ahhoz a következőket fűzném hozzá. Mindnyájan tudjuk: Erdélyben, de a török kiűzése után általában az országban az történt, hogy a magyar jobbágyokat nem szívesen telepítették vagy fogadták be a földesurak, hanem sokkal kényelmesebb volt nekik németeket, de különösen románokat és szlovákokat telepíteni a birtokaikra béresnek, mert azok nem voltak olyan öntudatosak, olyan lázadók, olyan igényesek. A történészek sokkal jobban fogják tudni ezt adatokkal bizonyítani. Ez sok mindent elvesz abból az érvelésből, amit szomszédaink állandóan ránk zudítanak, hogy a magyar feudalizmus elnyomta a kisebbségeket. Sokkal jobban elnyomta a magyarságot, egészen a 20. század elejéig. Tudjuk, hogy az első világháború előtti választókerületek úgy voltak megállapítva, hogy egy nemzetiségi terület sokkal kisebb létszámmal választott egy képviselőt, mint mondjuk egy hajdusági vagy alföldi - különösen protestáns és ellenzéki - kerület. Vagyis annak a bizonyos magyar elnyomásnak, ami egy időben kétségtelenül érvényesült bizonyos jelenségekben, nem volt meg az az ereje a nemzetiségek elnyomására és megsemmisítésére, mint ami ma van egy totalitárius államnak. Szó sem lehetett akkor arról, hogy nagyüzemet Kolozsvárról kitelepitse- nek az összes munkásával együtt és egy másikat betelepítsenek, ugyancsak más nemzetiségű munkásaival együtt. Ilyen abban az időben nem is létezhetett, a politikai és gazdasági liberalizmus idejében.

Viszont azért itt-ott részletekkel súlyosbitanám a magyar, ugynevezett nemzetiségi politikának a megítélését is, például az Apponyi-féle iskolatörvénynek célját és megvalósítási módjait. Ez vagyoni határt irt elő a felekezeti iskoláknak, amit, ha nem tudtak teljesíteni, akkor az állam adott segítséget. De ennek következtében joga volt kinevezni oda tanítót. Egy esetet hadd mondjak el. Egy erdélyi származású rokonomat, aki tudott románul, minisztériumi tisztviselő korában egyszer áthívták a Kultuszminisztériumba, hogy tolmácsoljon, mert román küldöttség jött Apponyihoz. Ezt első szájból hallottam. A kül-

döttség azt adta elő, hogy X iskolában, X falvakban magyar tanítókat neveztek ki, akik egyetlen szót se tudnak románul. A román gyerekek egyetlen szót se tudnak magyarul, és így nem fognak tudni tanítani. Apponyi meghallgatta a panaszt, és az volt a válasza: igen, uraim? tehát nem tudnak románul tanítani? akkor nagyon jól fognak tudni magyarul tanítani. Alászolgája. - Azért ezt is tartjuk szem előtt. De az kétségtelen, hogy ezek az akciók nem tudtak mást elérni, mint hogy esetleg tudatlanságban maradtak azok a falusi gyerekek, nem tanultak, de semmiféle elmagyarosításra nem vezethettek. Ennek az egész időszaknak a magyarosítási politikája csak azt érte el, hogy az értelmiségi szlovákok és románoknak egy része valóban magyar lett. A népi tömegekre semmiféle hatása nem volt. Nem úgy, mint most, amikor türhetetlenné teszik a magyar paraszt- és munkás-tömegeknek az életét, és minden erővel igyekeznek nemzetiségüktől megfosztani őket.

Én egy kis különbséget tennék a II. világháború előtti román elnyomás és a háború utáni, illetve már a Ceausescu alatti között. A háború előtt akármennyi panaszra is volt okuk a magyaroknak, a magyarság tömegeit nem fenyegette gazdasági represszió és a mindenféle üldözés; másrészt azért voltak iskolák, azért volt egy magyar párt, olyan-amilyen, de mégiscsak működött; voltak olyan írói találkozóok, amikbe senki nem szólt bele.

Ezután jött a 45 utáni Groza-korszak, amikor, minthogy nagyon sok magyar volt kommunista, sőt, Erdélyben talán több volt, mint román, a párt irányításában erősebben részt vettek, és egy darabig határozottan jó dolga volt a magyarságnak. Aztán jött ez a mostani züllés. Tehát az ok tulajdonképpen nemcsak Trianon, és nem is a 45 utáni nemzetközi politikai helyzet, hanem a diktatura. Mondjuk ki nyugodtan: a Ceausescu-diktatura, amelyik, mint minden diktatura, két dolgot hoz létre. Elsősorban egy nagyfokú gazdasági tönkremenést, tömegnyomort, és ennek ellensúlyozására egy olyan sovinszta nemzetpolitikát, ami elvonja a figyelmet a gazdasági bajokról, a társadalmi szenvedésekről, valami olcsó kárpótlást ad a népnek. Ezen belül természetesen fokozza a korábban is meglévő nemzetiségi ellentéteket, felidézi a történelmi surlódások emlékét, ami azonban enélkül a diktatura nélkül szerintem nem lett volna ilyen kiélezett.

Csehszlovákia létrejöttével és a békeszerződésekkel kapcsolatban van egy kiegészítésem. A versailles-i békeszerződéseknel állítólag a nemzetek önrendelkezési joga volt az irányelv. De ezt egész cinikusan félretették, mert például a magyar és csehszlovák határ megvonásában és a szlovákiai magyarságnak az odakapcsolásában egész határozottan olyan gazdasági megfontolások érvényesültek, hogy ha ezt a területet nem kapják meg - Benes ezzel érvelt - , akkor például a hegyek alatt kell furni alagutakat, hogy kelet-nyugat irányu vasutakkal be tudják hálózni az országot. Csallóközt egyenesen azzal az érveléssel

kapták meg, hogy ellássa élelemmel Szlovákiát. Ugyhogy a győzteseknek a csehekkel való szimpatizálása döntött. Amit Benes kívánt, azt megadták. Ez nagyjából megismétlődött a következő párizsi békében, amikor kívánták azt az öt falut Pozsonytól délre, és meg is kapták. Az megint nem nemzetiségi alapon történt, hanem teljesen politikai és katonai érdekek alapján.

Hát a márciusi kiugrás? Magamnak is az a véleményem, hogy ha sikerül, akkor talán Észak-Erdélyt megtarthattuk volna. Tudjuk, hogy az erdélyi bevonuláshoz nemcsak Hitler és Mussolini járult hozzá, hanem Molotov is. Az én hugom a Kristoffy-lálynak tanítójaként ott élt velük Moszkvában családtagként. És mikor kijött az egyik külügyminisztériumi futár, egy magasrangú beosztott és az asztalnál beszélgettek, elmondta, hogy ünnepezték az erdélyi határozatok miatt Hitlert meg Mussolinit; akkor Kristoffy, aki különben nagyon vigyázott arra, hogy semmiről se beszéljen, mosolyogva csak annyit mondott: és Molotovot nem? - A család tudta, hogy vagy kétszer volt a döntésselőtt kihallgatáson Molotovnál. Ez azt jelenti, hogy volt valami szerepe a szovjet külpolitikának is abban, hogy akkor ez a döntés megszületett. Egy másik hírem 45 utánról szól, Erdélyből, mikor a szovjet hadsereg bevonult Kolozsvárra, akkor ott rendeztek egy népszámlálást mégpedig határozottan a szovjet hadsereg és annak ottani legfőbb vezetője kívánságára, és ez a népszámlálás 99,9 %-ban csak magyart mutatott ki. Ahogy ők ott magyarázták nekem: a magyarok elől elmenekültek a nem oda való románok, a románok illetve szovjet hadsereg elől elmenekültek a nem oda való magyarok, szóval ez a bizonyos, majdnem 100 %-os kolozsvári népszámlálás mutatta, hogy az őslakosság tiszta magyar volt. Nézzük meg most: ha 25-30 % magyar van, az nagy dolog lesz. Akkor olyan volt a nemzetközi hangulat, hogy ha a magyar kiugrás idejében sikerül, talán ezt figyelembe veszik.

Ezek után az a lényeg, mit kell tennünk, mit lehet tennünk? Vajon a kormányt kellene különböző ösztönzésekkel, irásokkal noszogatni arra, hogy erősebben lépjen fel? Itt nagyon kérdéses, ha bármit hivatalosan tesz az ország, használ-e az, vagy árt. Nem tudom. Erről kellene vitatkoznunk. Hogy mennyiben lehet a külföldi magyarokat mozgósítani, és ezeket az adatokat, amiket most mi itt tudunk és ők még nem tudnak, rájuk bizni, hogy ők verjenek ezzel nagyobb lármát külföldön, esetleg az EMSZ-hez is juttassák el? Vagy pedig maradjon esetleg csak pusztába kiáltott szó. De azt is vállalnunk kell. Vagyis ezt jobban kellene propagálni a magyar társadalomban, de a magyar társadalmon kívül is. Azt hiszem, a döntő kérdés ez, ennek a lehetőségéről kellene vitatkoznunk.

TORNAI József író, költő, műfordító (1927)

1947–48-ban a sertésvágóhídon segédmunkás, 1948–49-ben a Csepel Vas- és Fémművek betanított munkása, 1949–61-ben a Csepel Autógyár diszpécser. 1961–76-ban szabadfoglalkozású, 1976–87-ben a *Kortárs* rovatvezetője. 1989–97-ben az Írószövetség elnökségi tagja, 1992–95-ben elnöke.

VARGA (Vargha) Domokos író (1922–2002)

A József Nádor Műegyetem soproni Erdőmérnöki Karán tanult 1940–44-ben. 1945–46-ban Debrecenben kataszteri mérnök, 1946-tól újságíró. 1947–48-ban a *Cserkészfiúk*, 1948-ban a *Március Tizenötödike* szerkesztője, 1948–49-ben a *Szabad Nép*, 1949–52-ben a Rádió munkatársa. 1952–54-ben szabadfoglalkozású, 1954–56-ban az *Irodalmi Újság* rovatvezetője. Az 1956-os forradalomban való részvételéért 1957-ben letartóztatták, 1958-ban szabadult. 1958–68-ban erdőmérnök, 1968–69-ben az *Élet és Irodalom* munkatársa, 1969-től szabadfoglalkozású.

VARGHA János biológus, újságíró (1949)

A szegedi József Attila Tudományegyetem biológus szakánt tanult 1972–77 között. 1976–80-ban a Magyar Tudományos Akadémia Szegedi Biológiai Központjának tudományos munkatársa. 1980–85-ben a *Bűvár*, 1985–86-ban a *Tudomány* munkatársa. Állásából elbocsátották, szabadfoglalkozású. 1984-ben a Duna Kör alapítója és vezetője. 1991–97-ben az ISTER Kelet-európai Környezeti Kutatások Alapítvány vezetője. 1998–2000-ben környezetpolitikai kormány-főtanácsadó. Tisztségéről lemondott, 2000-től szabadfoglalkozású fotográfus.

VARGYAS Lajos népzenekutató, folklorista (1914)

A Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán magyar-néprajz szakon tanult 1932–36-ban, majd a Zeneakadémia egyházzenei szakán 1937–38-ban. 1939–41-ben a Pázmány Péter Tudományegyetem gyakornoka, 1941–42-ben a néprajzi tanszék tanársegéde, 1942–52-ben az Egyetemi Könyvtár munkatársa. 1952–61-ben a Néprajzi Múzeum Zenei Osztályának vezetője, 1961–69-ben az Magyar Tudományos Akadémia Népzenekutató Csoportjának munkatársa, 1970–73-ban igazgatója. 1973–81-ben az Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének tudományos tanácsadója. 1982-től nyugdíjas.

VÁGI Gábor szociológus (1947–1990)

A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen elméleti közgazdaságtant tanult 1966–70-ben. 1970–73-ban a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Intézete, 1973–79-ben a Konjunktúra- és Piackutató

1985. JÚNIUS 14–16-ÁN A MONORIERDŐI KEMPINGBEN TALÁLKOZOTT NEGYVENÖT MAGYAR ÉRTELMISÉGI. **„GONDOLATAINKAT KICSERÉLNI JÖTTÜNK ÖSSZE, MIVEL NYOMÓS KÖRÜLMÉNYEK SÜRGETIK, HOGY KERESSÜK A KIUTAT TÁRSADALMUNK ROMLÓ ÁLLAPOTÁBÓL ÉS AZ ORSZÁG NEHÉZ HELYZETÉBŐL. EZ JOGUNK ÉS KÖTELESSÉGÜNK IS”** – FOGLALTA ÖSSZE A TANÁCSKOZÁS CÉLJÁT A SZERVEZŐK VEZÉRALAKJA, A TALÁLKOZÓ HÁZIGAZDÁJA, DONÁTH FERENC. AMIKOR HÚSZ ÉV UTÁN KÖZREADJUK AZ OTT ELHANGZOTTAK ALAPJÁN SZÜLETETT SZÖVEGET, AZ ELŐADÁSOKAT, KORREFERÁTUMOKAT ÉS A VITA JEGYZŐKÖNYVÉT, NEMIGEN TALÁLHATUNK PONTOSABB MEGHATÁROZÁST MONORRÓL.

ISBN 963 86635 2 9

9 789638 663528

3900 Ft